

GÖRSEL SANATLARDA KAOS ve KARMAŞA

Merih AKÇAM¹, Ayşegül F. TEKER²

Özet

Sanat, toplumların yaşam biçimlerini dile getirir ve kültürlerini oluşturur. Onların problemlerini, mücadele ettikleri konuları, bu alanda seçtikleri yöntemleri, elde ettikleri sonuçları, sahip oldukları hayat felsefesini ve var oluş nedenlerini anlatır. Bu bakımdan sanat, yaşam denen kaotik durumun aynası olmuştur. Çünkü insanların içlerindeki dinamik, akışkan ve değişken, önceden saptanamaz olan duygu ve anlayışlar yaratıcılığın temelidir zaten. Düzen ile raslantı, basit ile karmaşık olan birlikte olabilir ve bu yaratıcılığın özünde bulunandır.

1.Giriş

Kaos kelimesinin sözlük anlamına baktığımızda karşılaştığımız cevap; boşluk, sonsuz karanlıktır. Dünyanın yaratılışından önce bütün madde ve elemanlarının içinde bulunduğu karışık kargaşalık.[1]

Yani yeni bir oluşumun, doğumun yada yaradılışın öncesi ve bu öncesi durumundaki kargaşalık.

Sanat, toplumların yaşam biçimlerini dile getirir ve kültürlerini oluşturur. Onların problemlerini, mücadele ettikleri konuları, bu alanda seçtikleri yöntemleri, elde ettikleri sonuçları, sahip oldukları hayat felsefesini ve var oluş nedenlerini anlatır.

Resim sanatında hem kuramsal olarak hem de teknik ve plastik olarak zıtlıkların uyumu söz konusudur - biçim, oran, ışık, gölge, renk -gibi. Çünkü zıt öğeler yaratıcı düşüncenin ve yaratıcı gücün dinamiklerindendir - var olmak-yok olmak, geçmiş-gelecek, yarım-bütün, eski-yeni, aydınlık-karanlık gibi. Zıt kavramlar ve zıt öğeler doğal olarak birbirlerini hatırlatır yani çekerler. Çekim gücü arttıkça enerji de artacaktır, doruğa ulaştığında ise yeni bir düşünce biçimi ile kendine yeni bir anlatım şekli bulacaktır. [2]

İnsan yaşamı boyunca öğrenmek istediği her konuda, çözmeye çalıştığı her sorunda, araştırdığı her bilinmeyende elde ettiği ip uçları ve açıklamalar zıt kavramların çatışması yada uyumu ile ilgilidir. Çok sayıda ki bu konuların birbiri içerisindeki düzensiz düzeni yeni bir buluşa kadar yada yeni bir oluşuma kadar devam eder.

İşte sanat, yaşam denen bu kaotik durumun aynası olmuştur. Sanatçılar yaşadıkları ortamdaki ve düşüncelerindeki kavramlarda var olan bu durumu değiştirmek için eser yaratmışlardır. Çünkü insan kendi özünde ki kaotik yapıya rağmen hayatta kalabilmesi için, içsel bir dengeye – armoniye – ihtiyaç duyar. İçsel armoniye sahip olmak pozitivist – yaratıcı düşünce sayesinde olur. İçsel uyumu olmayan kişi ve toplumlar yeniliklerde bulunamaz, uygarlıkta ilerleyemezler. Bunun için her toplumda sanata ve sanatçıya ihtiyaç duyulmuştur, içlerindeki ve çevrelerindeki kaosu (karmaşayı) yeniliklere dönüştürebilsinler diye. [3]

¹ Fenerbahçe Mah. G-1 Sk. Uzay Apt. 2/7 34726 Kadıköy, İstanbul.

Tel: 0216 358 3365 e-posta: merihakcam@yahoo.com, url: www.lebriz.com/merihakcam

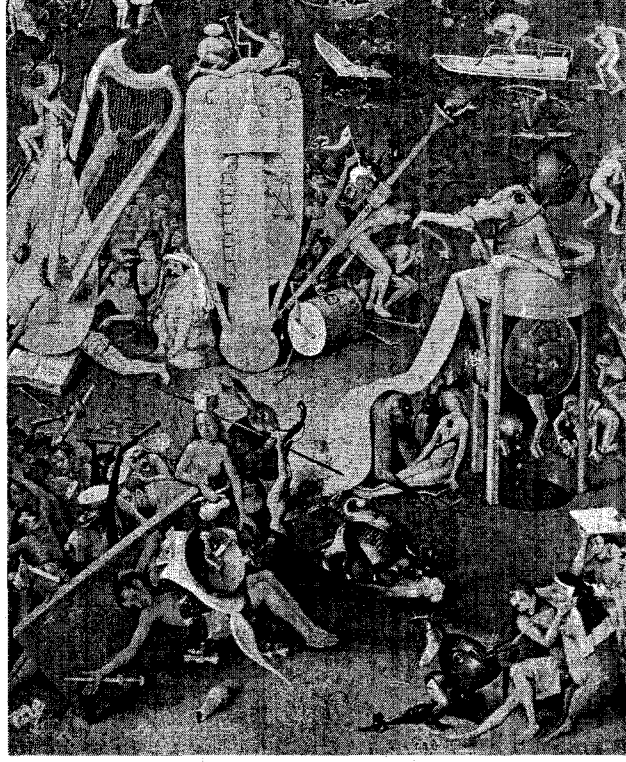
² İstanbul Kültür Üniversitesi Fizik Bölümü, İKÜ Ataköy Yerleşkesi, D/100 Yanyol, Bakırköy 34156, İstanbul, Tel: 0212 498 4320, Faks:0212 661 9274 , e-posta: a.teker@iku.edu.tr

Ayrıca sosyolojik açıdan yaşamın içinde var olan bu durumu herkes yaşadığı için, herkesin yaratıcılık potansiyali vardır. Yaratmak sadece ve her zaman eser vermekle gerçekleşmez. Kişinin kendini geliştirebilmesi için, özellikle hayatı anlamak ve kavramak konusunda kendini geliştirmek, yetilerini güçlendirmek için yaratıcı düşünceye ihtiyacı vardır. Özünde ki kaotik durumu, yaşam içinde kaçınılmaz bir biçimde tecrübe ediyorsa yaratıcılığı da kullanma şansına sahiptir. Bunu, kendi kendini yeniden yaratmakta düşünsel ve anlamsal boyutu ile kullanabilecektir. Kullanırken de sanat eserleri ona büyük ölçüde yardımcı öge olacaktır.

İnsanın yapısını göz önünde bulundurursak sosyolojik açıdan yaşama şöyle yaklaşabiliriz: Kaotik yapı içerisinde başlangıç özellikleri unutulur, kendi döngüsü içerisinde büyür büyür ve sonunda uygun duruma sahip olduğunda değişime uğrayıp yeni bir düzene girer. O zaman başlangıcın sadeliğine tekrar ama yeni bir dilde varır. İnsan yaşam denilen süreç içinde bunu deneyimlemektedir. Doğal olarak sanatın içinde de bu durum tarih boyunca yaşanmıştır. Akımların doğması kaotik durumların büyümesi ve hızı ile ilgili olarak gelişmiştir. Sanatın içinde kuramcılarla uygulayıcılar zaman zaman karışır, yani sadece felsefe yapanlar yada eser üretenler diye kesin bir ayırım yoktur. Bazen kuramcılar da eser yaratır, ama sanatçılar da kuramcıları karmaşaya götüren pek çok kuram ortaya atmışlardır. Bu durum maksatsızca kendiliğinden oluşan bir gerçektir. **Çünkü insanların içlerindeki dinamik akışkan ve değişken, önceden saptanamaz olan duygu ve anlayışlar yaratıcılığın temelidir zaten. Düzen ile raslantı, basit ile karmaşık olan birlikte olabilir ve bu yaratıcılığın özünde bulunandır.** Eserler de böyle ortaya çıkar. Var olan kuralları yıkıp kuralsız çalışırken(düşünürken), yaptığı şeyin kurallarını bulmak postmodernist düşüncenin kaotik yapıyı sanatın içinde irdelediği bir durumdur. [4]

Yaratıcı düşünce dağınık düşünce biçimidir yapı itibariyle. Bir kavram yada maddeyi düşünürken, onun değişik konularla ve konumlarla olan ilişkisini bir yelpaze gibi açmak, algılamak ve görmek durumunda olmalısınız. Örneğin; ateş ile ilgili yeni bir olgu, anlayış, biçim, estetik, kavram yaratmak istediniz. Bu isteğinizin oluşabilmesi için önce temel bilgiye ihtiyacınız vardır. Bu temel bilgi önce sizi daha fazla bilgi ve araştırmaya yöneltir. Ateş-in mitolojik, tarihsel, fiziksel, coğrafik, mistik, psikolojik, estetik, plastik, kavramsal ve ruhsal, geçmişte ve gelecekteki değer ve durumunu düşünerek yepyeni bir kavramsal ve görsel olguya yaratıya ulaşabilirsiniz. Ancak yaratıcı düşünce içerisinde araştırma-inceleme yaparken her zaman yaratıcı neticelere ulaşamayabilinir. Bu inceleme sırasında yaşayacağınız dağınıklık sizi amacınızdan uzaklaştırabilir. O zaman çalışmanız araştırma yolunda kalır, bilgi karmaşasından öteye gitmez. Ancak iç dünyanızda ki kaotik dinamizm; istekleriniz, dürtüleriniz, vs., yaratıcı düşünce biçiminiz ve düşünce disiplininiz ile birleştiğinde başarılı sonuca varabilirsiniz. [5]

Sanatçıların iç dünyalarında yaşadıkları kargaşa diğer bireylerin yaşadıklarından daha farklı ve büyüktür. Öyleki sanatçıyı çoğu zaman psikolojik ve sosyolojik açıdan normal değerlerin dışında bırakmıştır. Hatta bazen uç noktalara bile götürmüştür. Yaratmak kimileri için her defasında yeni bir başlangıç olurken, kimilerine yeterli gelmemiş yani kendileri için gerekli yeniliği bulamamışlardır. Bu sebeple ciddi ruhsal bozukluklar ve intiharlar yaşayan sanatçılar olmuştur. [6]

Şekil-1: H. Jerom Bosch'un Cehennem isimli tablosundan detay.

H.Bosch "cehennem"adlı tablosunda (triplex) dönemin siyasal ve sosyal düzenini, dengesizliklerini, zıtlıklarını, aşırılıklarını kendi iç dünyasındaki fantastik filtreden geçirerek bize sunmuştur (Şekil-1).

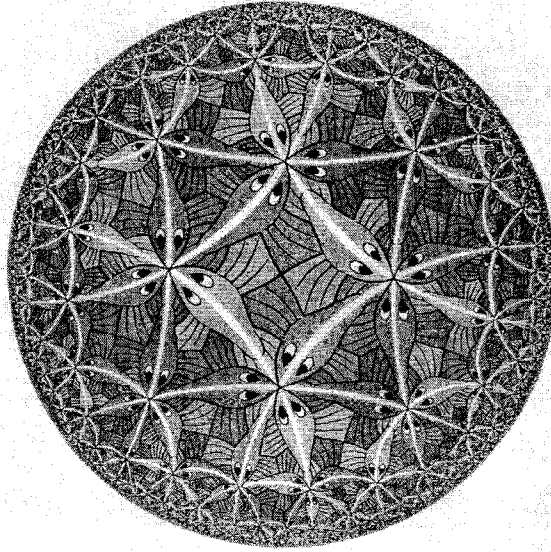
Şekil-2: Vincent Van Gogh'un Starry Night isimli tablosu.

Kübizme imzasını atan **Pablo Picasso** içsel karmaşasını yaratıcılığı ile yenileyen bir sanatçıdır (Şekil-4).

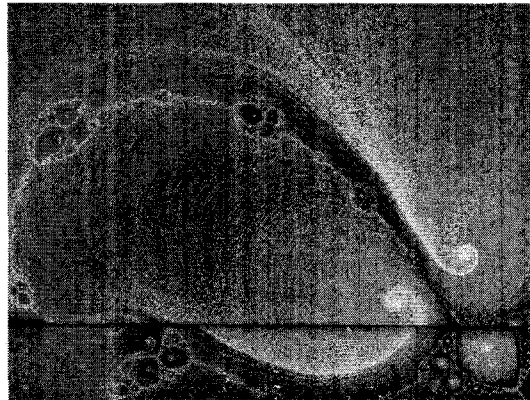
“Sabahattin Eyüboğlu yazılarında onun için “Bir ressam olarak hiçbir bağınazlığa girmeden, sanatına ihanet etmeden, gönlünce çalışarak ekmek ve ün kazanması....” diye devam eder. Buradaki “gönlünce” sözcüğü çok önemlidir. Picasso’nun kendinde topladığı tüm nitelikleri “gönlünce” sanata dönüştürmüş olması; onun yaptığı her resimde, heykelde, seramikde, baskıda v.b. ilk planda kendisini (yaşamının her noktasıyla) ortaya koyuşunun ve sinayışının kanıtıdır. Onun özel yaşamına dair parçaları ile sanat tarihi boyutu, bağımsız metinler halinde sunulur. Oysa Picasso herbir parçasının birbiri ile sonsuz ilişkiler kurması ve tüm ilişkilerinin sınırsız bütünlük yaratması ölçüsünde anlaşılabilir bir sanatçıdır.”[7]

Picasso’nun sözleri ile “sanat bizim gerçeği idrak etmemize yardım eden bir yalandır.”[8] Ona göre birşeyin nasıl görüldüğü önemli değildir, kendisinin nasıl gördüğü ve algıladığı önemlidir.

Grafik sanatçısı Escher de aynı görüşü yapıtlarında vurgulamaktadır. Sanatçı, tek bir formun sadece renk ve boyut olarak kendini tekrarlamasıyla ortaya çıkan ve farklı algılamalara neden olan bir kompozisyon yaratır (Şekil-5). [9]

Şekil-5: Escher

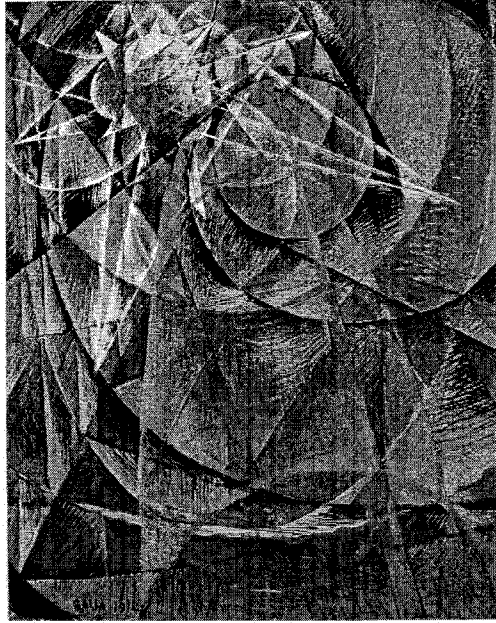

Şekil-6: “Julia Set” Grafiği.

“Julia Set” matematiksel denkleminin modern bilgisayarlarla milyonlarca kez hesaplanması sonucu ortaya çıkan grafikte de görsel olarak aynı ifadeyi algılayabiliyoruz (Şekil-6). [10]

Sanatçıların içsel kargaşalarındaki algılama farklılıkları ve bu farklılıkların gelişmesi estetik değerlerde de değişikliklere neden olmuştur.

Futurizm, zamana bağlı çeşitli durumlar ile zamana bağlı çeşitli yaşantıları birleştiren bir görüştür. Aynı andaki çeşitli yaşantıları değerlendirmek için saydam kübist eşya analizinin kabulü gerekmiştir. Hareket bu görüşün çıkış noktası olmuştur.[11]

Şekil-7: Giacomo Balla, Merkurdurchgang vor der Sonne, 1914.

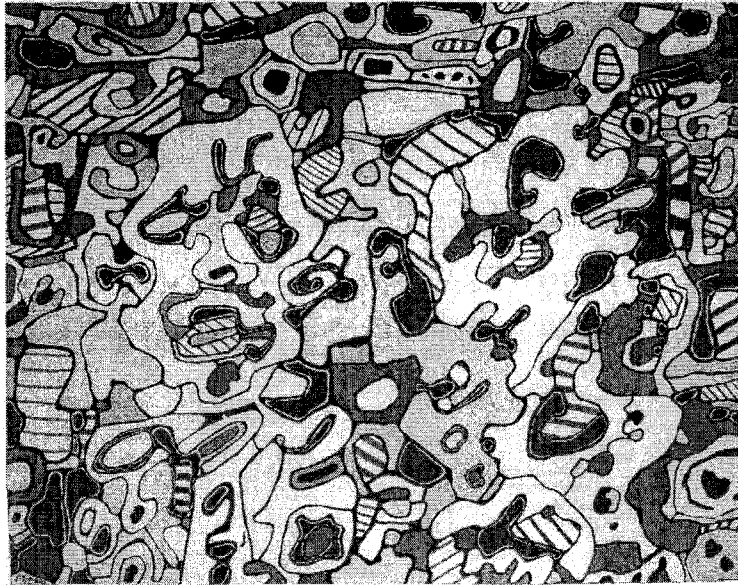
Giacoma Balla; “bu uygulanan değişikliklerin ve yeni resim anlayışının moda olduğu için değil, gelişmenin ve büyümenin (ilerlemenin) gücü sonucu oluştuğunu” söyler (Şekil-7). “Futurisler olarak doğanın dinamik güçleri sayesinde bağımsız soyut formlar ortaya çıkartıp yarattık”larını anlatır. [12]

Aslında yeniliklerin yapılması, akımların doğması önceden planlanarak ortaya çıkmamıştır. Dinamik değişken yaratıcı düşünce yapısı ile insanoğlu sahip olduğu bilgileri irdelerken vardığı yeni durumlara sonradan isimler vermiştir. Bir önceki düşünce bir sonraki düşünce biçiminin önderi olmuştur, ama yepyeni ve farklı olmuştur. Postmodernist düşüncenin ilkesi yani eski kuralları yok edip yaptığı yeniliğin yeni kurallarını bulmak aslında yaratıcı düşüncenin temel çalışma biçimidir. Ancak bu düşünce modeli belli çıkarlar doğrultusunda kullanılmaya çalışılırsa, bugün içinde yaşadığımız sosyal ve siyasi kaoslara, karmaşalara neden olunur. İçinden çıkmak için yeni bir başlangıca ihtiyaç duyulur. [13]

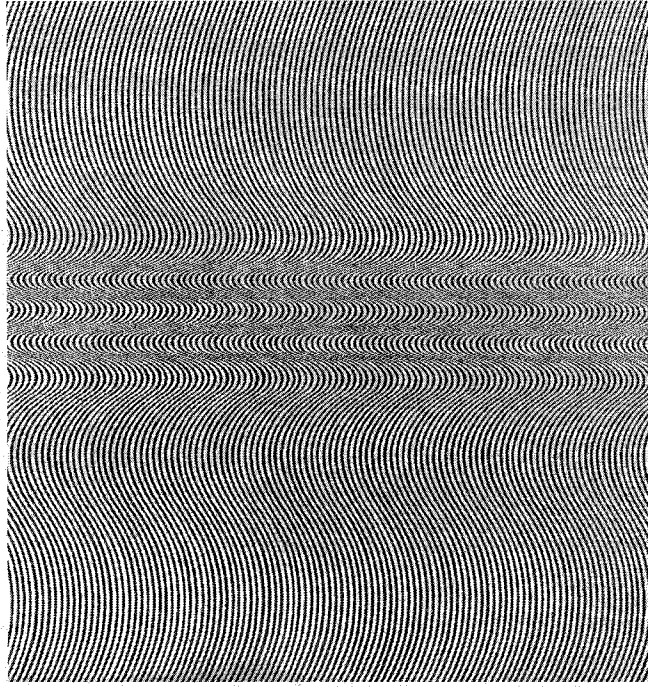
Şekil-8: Salvador Dali

Salador Dali'nin pek çok eserinde biriri içine girmiş konular vardır. Çok yönlü yorumlara ve söylemlere açıktır. Mekan, biçim ve renklerle her seferinde ışığı, yeniliği, başlangıcı bulmayı başarmıştır. Şekil-8, bir insanın (kadının) düşsel ve düşünsel yapısındaki döngüsel ve kaotik yapıyı ifade etmektedir.

Şekil-9: Jean Dubuffet

Jean Dubuffet birbirine benzer formları aynı yüzey üzerinde yanyana, ardarda ve karmaşık bir biçimde kompoze eder. Formlar hem deforme edilmiş hem de sadeleşmiştir (Şekil-9). Düzenli gibi görünen bir karmaşa vardır ve bu karışıklığın içine gizlenmiş başka bir anlatım daha bulunur. Yani hem çok sade, hem çok karmaşıktır. Bu anlatım dili için şöyle söyler: "Resimler, sözcükler kadar kapsamlı ve kuramsal olmayan işaretlerin aracılığı ile yapılır. Resim dili objelerin özüne daha yakındır, hatta resmin kendisi, yaşanan gerçek olan materyalleri kullanır." [12]

Şekil-10: Bridget Riley

Bridget Riley ise düşünsel yapıdaki kaotik durumun tabiatın içinden geldiğini bize yansıtıyor (Şekil-10). Tabiatın alıntılar yaparak çalıştığını, doğanın her defasında yeni sınırlar sunduğunu vurguluyor. Ona göre'' tabiat bir peysaj görüntüsü değildir. Görüntüden ziyade, görsel güçlerin dinamizmidir.''[12]

Yaşamın içinde gördüğümüz görüntü ve olayların nasıl olduklarıyla beraber nasıl algılandıkları önemlidir. Çünkü her birey için gerçek, algılanabilendir [14], [15].

Şekil-11: Asger Jorn

Asger Jorn, "gerçek realizm, materyalist realizm; formların içeriklerinin anlatımı açısından gerçekçi değildir (Şekil-11). Fakat insanların ilgisi tarafından ayırım yapılan içerik

yoktur ”der.[12] Yani görüntü ağır basar ve algılanan genelde görüntüdür. İçerikle görüntü arasında boşluklar yada bazen zıtlıklar olur bu da anlam karmaşasına yol açar.

Yaşamın görsel, algısal, anlamsal boyutlarındaki kaotik durumu, içsel kargaşamızla buluştuğunda ortaya çıkacak olan yeni durum, yaratıcı düşünce biçimimizin devingenliğine bağlı olacaktır [16].

Bir yandan tam çözemediğimiz yaşamı sorgularken bir yandan da hafife alıyoruz.

Geçmiş - gelecek ve - şu an arasındaki bağlantıyı yada bağımsızlığı cevaplamaya çalışıyoruz. Şu ana kadar olan bilgiler yetersiz kalıyor. **Geleceğin o anı ile, geçmişin ilk anını şu andan ayıran olarak açıklayabilmemiz için yaratmamız gerekiyor.**

Bir sanat eseri geleceğin o anında (mesela 100 sene sonra) bir gün hala değerini, önemini koruyabiliyor ve insanları düşündürebiliyorsa, onlarla geleceğe yönelik bağ kurabiliyorsa gerçek bir yaratıcılık örneğidir – değerlidir – çağdaştır.

O halde gerçek bir sanat eseri **yaratabilmek için; çağdaş düşünebilmek – gelecekte düşünebilmek – hatta – geleceğin ilerisinde düşünebilmek gerekir. Tüm bunlar kişinin düşsel , düşünsel ve ruhsal yapısında ki kaotik yapının hızına bağlıdır.**

Bir girdap gibi birbiri içinde yuvarlanan ve derinlere dalan kaotik düşünsel eğrimiz yaratıcı güç sayesinde bizi farklı sade ve yepyeni düşünsel boyutlara, yeni başlangıçlara götürecektir.

Kaynaklar:

- [1] Meydan Larousse, (1971), cilt6, sf.886.
- [2] Kandinsky, W., çev.G. Ekinci, (2001), “*Sanatta Ruhsallık Üzerine*”, altıkkırkbeş yayınları
- [3] Cüceloğlu, D., (1979), “*İnsan İnsana*”- Altın Kitaplar
- [4] Ed. Ş. Ural, Y. Yüksel, A. Koç, A. Şen, G. Hacıbekiroğlu, M. Özer, (2004), “*Mantık, Matematik ve Felsefe II. Ulusal Sempozyumu-KAOS Bildiri Kitabı*”, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları No:49
- [5] Krech, D., Crutchfield, R.S., Çev. E. Güngör (1980), “*Sosyal Psikoloji*”- Ötüken Neşriyat A.Ş.
- [6] Bouthoul, G., çev. S. Evrim, (1975), “*Zihniyetler*”, İst. Üni. Edebiyat Fak.Yayınları
- [7] Zeytinoğlu, E., (2005), *Milliyet Sanat Dergisi*, aralık 2005, sf.15
- [8] Eryılmaz, T., (2005), *Milliyet Sanat Dergisi*, 2005 aralık, sf.1
- [9] L’oeuvre graphique, (2001), “*M.C. Escher*”, Taschen
- [10] Bizony, P., (2004), “*Invisible Worlds*”, Weidenfeld&Nicholson, The Orion Publishing Group.
- [11] Turani, A., (1980), “*Sanat Terimleri Sözlüğü*”, Toplum Yayınları, sf.42
- [12] Ruhrberg, K., Schneckenburger, M., Fricke, C., Honnef, K. (2000), “*ART of the 20th Century*”, Taschen.
- [13] Köknel, Ö., (1982), “*Kaygıdan Kişiliğe Mutluluk*”, Altın Kitaplar
- [14] Teber, S., (1978), “*Davranışlarımızın Kökeni*”, Sorun Yayınları
- [15] Kağıtçıbaşı, Ç., (1979), “*İnsan ve İnsanlar*”, Cem Yayınları
- [16] Drake, R.M., çev. N. Arkun, (1970), “*Anormal Davranışlar Psikolojisi*”, İst. Üni. Edebiyat Fak.Yayınları.